

Socialdepartementet

Överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting om förbättringar inom den psykiatriska heldygnsvården

Regeringen (Socialdepartementet) och Sveriges Kommuner och Landsting har genom denna överenskommelse enats om att arbeta för att stödja ett metodiskt förbättringsarbete inom den psykiatriska heldygnsvården för att förbättra kvaliteten i metoder och arbetssätt med målsättningen att ge en god och säker vård med ett tydligt patientperspektiv.

Bakgrund

Sveriges Kommuner och Landsting har enligt en överenskommelse med regeringen (regeringens beslut den 12 december 2008) i uppdrag att kartlägga den psykiatriska heldygnsvården inom rättspsykiatri, allmänpsykiatri och barn- och ungdomspsykiatri. Uppdraget gavs för att få en bild av bl.a. hur tillgången på heldygnsplatser inom psykiatrin varierar över landet, möjliga orsaker till variationer samt vilka implikationer detta har för framtiden. En rapport ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 mars 2010. Regeringen har dock redan nu fått information om resultatet och de förslag som Sveriges Kommuner och Landsting kommer att rekommendera regeringen.

Inventeringen skapar ett planeringsunderlag för att utveckla vården så att den tillgodoser patienters behov av kvalificerad psykiatrisk vård. Platser för heldygnsvård ska finnas i rätt omfattning, med rätt säkerhetsnivå och bedrivs enligt evidensbaserade metoder.

Utgångspunkt för överenskommelsen

Över hälften av slutenvårdsplatserna inom psykiatrin upptas av patienter som vårdas med stöd av tvångslagstiftning. De som tvångsvårdas inom slutenvården har ofta stora behov och kräver omfattande vårdinsatser. En hög beläggning påverkar samtidigt vårdmiljön, vårdinnehållet och patientsäkerheten. Patienterna har inte möjligheter att själva välja sin

vård och befinner sig ofta i en utsatt position. Det är därför ett stort ansvar att vårda med tvång.

Den vård som ges mot någons vilja måste vara allsidig, planerad och kunskapsbaserad. Sjukvårdshuvudmännen behöver därför satsa på att minska belastningen på den slutna psykiatriska vården och kvalitetssäkra och utveckla innehållet så att vården är god och säker och håller en genomgående hög kvalitet. Staten bör initialt stödja landstingen i detta arbete.

Ett systematiskt förbättringsarbete som engagerar hela enhetens eller vårdteamets personal och som använder regelbundna mätningar för att utvärdera vidtagna förändringar har visat sig kunna ge bestående goda förändringar. Den så kallade genombrottsmetodiken har använts med framgång i flera nordiska länder och i Sverige. Metoden har använts i Nyckelprojektet som är ett nationellt genombrottsprojekt som Sveriges Kommuner och Landsting har drivit under 2008 och 2009 i syfte att förnya den vuxenpsykiatriska heldygnsvården ur ett brukarperspektiv. Där framkom också goda exempel på hur metodiken används för att minska tvångsåtgärder. I metoden ingår att minimera det trauma och den kränkning som en tvångshändelse kan innebära. En psykiatrisk intensivvårdsavdelning vid Länssjukhuset i Kalmar har genom arbetsmetoden kunnat halvera antalet tvångsåtgärder. Arbetsmetoden kommer från Danmark där detta arbetssätt nationellt har haft stor framgång. Liknande erfarenheter finns i Norge.

Tvångsvård och tvångsåtgärder ska bara användas när det inte går att ge nödvändig vård på annat sätt. Alla ansträngningar ska göras för att förebygga att situationer uppkommer där tvång blir nödvändigt. Bemötande, miljö, arbetssätt, kunskapsbaserade metoder och personalens kompetens spelar stor roll för att minska behovet av tvång. Att använda just tvångsåtgärder som mått på resultatet av vårdinsatserna i stort har visat sig framgångsrikt för att utveckla vården så att både patienter och personal är mer nöjda.

Överenskommelsen är en konsekvens av den kunskap som kartläggningen av heldygnsvården har gett.

Mål och syfte

Målet för överenskommelsen är att stimulera utveckling och ett strukturerat förbättringsarbete som höjer kvaliteten i heldygnsvården. Överenskommelsen ska bidra till att den psykiatriska heldygnsvården ska kunna erbjuda en kvalificerad vård som motsvarar patienternas behov och som håller hög kvalitet både vad gäller metoder, arbetssätt och bemötande.

Data från Nationella register som Socialstyrelsens tvångsvårdsregister och kvalitetsregister ska användas i förbättringsarbetet. Genom att enheterna får tillbaka sina rapporterade siffror över till exempel tvångsvård så kan man jämföra sig själv med sina tidigare resultat liksom med siffror från övriga enheter i landet.

Kunskap om aktuella metoder och arbetssätt som visat sig framgångsrika ska tillgängliggöras för enheterna. Etiska överväganden och metoder för att utveckla ett gott förhållningssätt i svåra integritetskränkande situationer ska stimuleras.

Heldygnsenheter där tvångsvård ingår ska stimuleras till att öka kvaliteten i vårdarbetet och förbättra rehabiliteringsmöjligheterna för patienterna. Det ska ske med stöd av genombrottsmetodik och ett systematiskt förbättringsarbete, där strukturer i vårdarbetet förändras. Fokus och mätning riktas på det allra svåraste inom den psykiatriska heldygnsvården, nämligen tvångsåtgärderna (t.ex. tvångsmedicinering, bältesläggning eller avskiljande). Som en del i arbetet kommer varje enhet att behöva se över insatser vid tvångstillfällena, rutiner, bemötande och föra en dialog med patienterna för att utveckla mer ändamålsenliga arbetssätt.

Genombrottsmetodiken möjliggör dels systematiska mätningar av det arbete som sker, dels jämförelser och inspirationsutbyte mellan olika enheter. Tanken i detta arbetssätt är att minska gapet mellan evidens och praktik.

Organisation

Arbetet leds av en projektgrupp där Sveriges Kommuner och Landsting är ordförande. Projektgruppen utgörs därutöver av utvalda handledare från landstinget. Handledarna ska ha god kännedom om psykiatrisk heldygnsvård. Projektgruppen ska samverka med Socialstyrelsen, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Statens beredning för medicinsk utvärdering, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), aktuella yrkesföreningar samt andra relevanta aktörer.

Omfattning

Under en tvåårsperiod ska samtliga heldygnsenheter som har tvångsvård bjudas in av Sveriges Kommuner och Landsting för att delta i projektet.

- Ett 50-tal heldygnsenheter väljs ut per termin med start i fyra olika omgångar. Efter två år uppskattas alla enheter vara igång.
- Efter tre år kommer alla deltagande heldygnsenheter att ha varit igång ett år.
- Inför projektstarten ska alla heldygnsenheter göra en inventering av enhetens struktur och analysera förutsättningar för förändringar samt utarbeta en lokalt anpassad handlingsplan.

- Handlingsplanen ska ha ett uttalat brukarperspektiv.

Arbetsplan

- Förberedelsearbetet inleds i januari 2010. En detaljerad projektbeskrivning tas fram och kontakt tas med samtliga landsting för information och för att påbörja arbetet med de 50 första heldygnsenheterna.
- Skalor och mätinstrument tas fram, handledare utbildas, samarbete om uppföljningen inleds med Socialstyrelsen.
- I augusti sker uppstartskonferenser för den första gruppen av heldygnsenheter.
- I januari 2011 startar den andra gruppen, i augusti den tredje gruppen och i januari 2012 den fjärde gruppen av heldygnsenheter.
- Under hösten 2011 avslutas läroperioden för den första gruppen av heldygnsenheter och under 2012 avslutas grupp två och tre. I februari 2012 avslutas den fjärde gruppen. Efter avslutad läroperiod övergår grupperna av heldygnsenheter i nästa fas med kontinuerligt förbättringsarbete enligt genombrottsmetodiken.
- Projektet följs fortlöpande och utvärderas.

Den ekonomiska omfattningen av överenskommelsen

Riksdagen har för budgetåret 2009 (prop. 2008/09:1, utgiftsområde 9, bet. 2008/09:SoU1, rskr. 2008/09:127) beslutat att avsätta 893 471 000 kronor för regeringens satsning på förbättringar inom vuxenpsykiatri samt barn- och ungdomspsykiatri (anslag 1:8 Bidrag till psykiatri).

Regeringen har 2009 avsatt 50 000 000 kronor för förbättringar inom den psykiatriska heldygnsvården varav 500 000 kronor får användas av Socialstyrelsen för uppföljning och utvärdering och 7 000 000 får användas av Sveriges Kommuner och Landsting för handledning, utbildning, framtagning av mått och mätmetoder, konferenser, uppföljning, utvärdering m.m. Medlen utbetalas i december 2009 till Sveriges Kommuner och Landsting.

Resterande medel, 42 500 000 kronor, ska utgöra stimulansmedel och betalas ut till landstingen efter prestation enligt vad som anges i denna överenskommelse. Utbetalning sker i november 2010 efter avstämning den 31 oktober 2010 av att överenskomna krav är uppfyllda och baserat på uppnådda resultat under året. Medel utbetalas till landstingen efter rekvisition till Sveriges Kommuner och landsting. Medel som inte använts under 2010 ska återbetalas till Socialstyrelsen.

För att få till stånd en treårig satsning avser regeringen att avsätta ytterligare 50 000 000 kronor per år under 2010 och 2011 att användas för åren 2011 och 2012 för fortsatt satsning på metodutveckling för ökad kvalitet i den psykiatriska heldygnsvården. Medel 2010 och 2011 utbetalas i den mån riksdagen beviljar medel för detta ändamål. Den fortsatta satsningen är också avhängig av hur många landsting och heldygnsenheter som deltar samt uppnådda resultat.

En prestationsbaserad modell för stimulansmedel

Det är angeläget att stimulera de berörda landstingen och heldygnsenheter som tillhandahåller tvångsvård till nya arbetssätt och till fortsatt metodutveckling och kunskapsutveckling i deras dagliga arbete.

Sveriges Kommuner och Landsting fördelar medlen i slutet av året till landstingen efter prestation. Prestationerna kommer att mätas utifrån följande övergripande mått.

- Att landstinget rapporterat in all tvångsvård och alla tvångsåtgärder till Socialstyrelsens vårdregister (registret omfattar individbaserade uppgifter).
- Att personal från landstinget deltar i det utvecklingsarbete som sker inom ramen för projektet enligt ett program som Sveriges Kommuner och Landsting tar fram.
- Att landstinget har påbörjat ett arbete med en genombrottsmetodik i rapporterade heldygnsenheter. Det avser både kvantitet och innehåll.

För att få del av stimulansmedlen måste landstingen kunna redovisa sin verksamhet enligt konkreta mått som Sveriges Kommuner och Landsting anger och som tydliggör det fortsatta förbättringsarbetet. Utgångspunkten för medelstilldelningen per landsting är storleken på landstinget, dvs. landstingets andel i befolkningen den 31 december året före bidragsåret. Varje landsting kan inte få mer i bidrag än vad som motsvarar dess andel av befolkningen. Den årliga prestationen och fördelningen bedöms av Sveriges Kommuner och Landsting och redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) enligt vad som anges nedan.

Uppföljning, utvärdering och rapportering

Sveriges Kommuner och Landsting ska inom ramen för denna överenskommelse utarbeta konkreta mått och webbaserade inmatningsverktyg för att kunna följa förbättringsarbetet. Måtten och inmatningsverktyget ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 30 april 2010. I sin årliga redovisning av den här överenskommelsen ska Sveriges Kommuner och Landsting både redovisa mått och resultatet från innevarande år och föreslå nya prestationsmått för nästkommande

år. Sveriges Kommuner och Landsting följer verksamheten fortlöpande utifrån framtagna mått.

Satsningen ska årligen följas upp av Socialstyrelsen i samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting. Överenskommelsen ska också revideras varje år utifrån hur satsningen utvecklas. En delrapport av insatser och resultat ska redovisas till regeringen (Socialdepartementet) senast den 30 november varje år, den första 2010. Delrapporten ska även innehålla en redovisning av hur stimulansmedel fördelats till de olika landstingen. Redovisningarna ska vara ålders- och könsindelad. Skillnader mellan kvinnor och män, barn, vuxna och äldre ska uppmärksammas särskilt.

En slutrapport, i vilken effekterna av projektet utvärderas, ska redovisas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 30 november 2013. Rapporten ska även rymma en redovisning av hur landstingen avser att införliva arbetsmetoden i ordinarie verksamhet där varje arbetsgivare tar ansvar för den fortsatta finansieringen.

Godkännande av överenskommelsen

Överenskommelsen blir giltig under förutsättning att riksdagen beviljar medel för respektive år.

Stockholm december 2009

För regeringen

För Sveriges Kommuner och
Landsting

Karin Johansson
statssekreterare

Håkan Sörman
verkställande direktör